

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ І МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РІВНІ РЕГІОНУ

Визначено форми державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону. Обґрунтовано методи державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону.

Ключові слова: *Господарська діяльність, державне регулювання, конкуренція, метод, регіональна стратегія, форма.*

Определены формы государственной регуляции хозяйственной деятельности на уровне региона. Обоснованы методы государственной регуляции хозяйственной деятельности на уровне региона.

Ключевые слова: *Хозяйственная деятельность, государственная регуляция, конкуренция, метод, региональная стратегия, форма.*

The forms of the state adjusting of economic activity are certain at the level of region. The methods of the state adjusting of economic activity are grounded at the level of region.

Key words: *Economic activity, state adjusting, competition, method, regional strategy, form.*

Вступ. Для забезпечення розвитку міжрегіональних економічних зв'язків в Україні необхідно розроблення у рамках регіональних стратегій соціально-економічного розвитку основних напрямів державного регулювання у напрямках зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. Звідси виникає необхідність теоретичного обґрунтування пропозицій та розробки методологічних засад удосконалення державного регулювання розвитку регіонів України в умовах посилення міжрегіональних економічних зв'язків.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми державного регулювання розвитку регіонів досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці П. Самуельсона, А. Сміта, І. Фішера, Д. Хікса, У. Шарпа; вітчизняних – О. М. Алімова, П. Ю. Бельського, М. П. Бутка, М. І. Долішнього, О. О. Єрошкіної, О. М. Іваницької, О. В. Іванченко, В. Ю. Керецман, М. Х. Корецького, Ю. Б. Коротича, О. П. Крайника, М. А. Латиніна, А. С. Лисецького, О. Г. Топчієва та інших. Так, зокрема, сутність, основні напрямки, пріоритети державної регіональної політики визначили М. М. Миколайчук та Д. В. Нехайчук.

Постановка завдання:

- визначити форми державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону;
- обґрунтувати методи державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону.

Виклад основного матеріалу. Здатність нерегульованого ринку спонтанно забезпечувати загальну рівновагу і високу ефективність економіки обмежена. «Навіть розвинутим економікам властиві й загальна нерівновага, й неефективність. Такі ситуації у теорії називаються «ринковими провалами». Вони характерні й для умов досконалої конкуренції – «ідеального» ринку, а тим більше для розвинутої ринкової економіки, у якій переважають монополії і олігополії» [3, с. 150]. Роль державного регулювання в економіці України, на наш погляд, повинна бути набагато вища, ніж у країнах заходу, оскільки вона далека від ідеалу вільного ринку.

Виходячи із загальних принципів стратегічного планування розвитку організацій [6, с. 15], можна сформулювати основні (базові) принципи ефективного функціонування регіону:

- цілевстановлення та цілереалізація – усі заходи та шляхи їх здійснення, передбачені у системі стратегічного планування, спрямовано на встановлення та досягнення цілей (стратегічних орієнтирів): система планування відповідальна за це. Відповідність цьому принципу свідчить про дієвість планів, які цінні тим, що дають змогу досягти результатів;
- багатоваріантність – реакція на середовище, що змінюється, шляхом переходу на заздалегідь обґрунтовані та визначені альтернативи;
- глобальність, системність, комплексність і збалансованість – орієнтація на охоплення

окремими стратегіями всіх аспектів діяльності об'єкта та взаємозв'язок між ними (у межах стратегічного планування готують систему рішень, а не окремі рішення); спрямованість на зміну ситуації зовні та всередині регіону;

- спадковість – стратегічні зміни мають впроваджуватися у певному порядку з урахуванням досягнутих результатів і специфічних особливостей процесів та явищ;

- безперервність – стратегічна діяльність є складним процесом, зупинка якого повертає регіон у початкову позицію;

- наукова та методична обґрунтованість – використання поширених науково-методичних підходів допомагає розробляти реальні плани, узгоджені з параметрами зовнішнього та внутрішнього середовища;

- реалістичність – врахування особливостей функціонування регіону, відносно якого розробляються стратегічні плани, та можливості досягнення певних параметрів;

- гнучкість, динамічність, реакція на ситуацію – урахування часових характеристик і характеру змін, що відбуваються в регіоні;

- ефективність і соціальна орієнтованість – забезпечення, з одного боку, перевищення результатів, передбачених плануванням над витратами, потрібними для його здійснення; з іншого – розв'язання не лише суто виробничих проблем, а й участь у пом'якшенні суспільних проблем;

- кількісна та якісна визначеність – планування має дати певні орієнтири, які відіграватимуть роль контрольних точок, але не можна процес планування звести лише до розрахунків показників, забуваючи про сутність процесів, які потрібно здійснити.

Теоретичне обґрунтування і методологічне забезпечення державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону практично виявляється у формах його участі у процесі управління. Вони можуть бути найрізноманітнішими і визначаються у кожному регіоні у залежності від поставлених цілей, конкретних завдань, стану економіки регіону і галузі, ринкової кон'юнктури, наявності власних ресурсів і можливостей їх залучення зі сторони, експортного й імпортного потенціалу та інших характеристик.

У наукових дослідженнях державного управління використовується комплекс загально-філософських наукових методів, найважливішими з яких є – нормативний метод, що передбачає обґрунтування найважливіших знань і прогнозів соціально-економічного розвитку муніципального утворення системою норм і нормативів, що враховують місцеві особливості. На базі науково обґрунтованих норм визначаються потреби населення міста, сільського поселення, району в товарах і послугах на найближчу і віддалену перспективу.

На основі норм і нормативів забезпечується використання природних ресурсів. Нормативи враховують рівень науково-технічного прогресу, новітні технології, умови розвитку й

функціонування галузей виробництва, специфіку муніципального утворення.

З нормативним методом тісно пов'язаний балансовий метод. Він дозволяє вибрати правильні співвідношення між галузями територіального утворення і тими, що доповнюють внутрішньо-регіональний комплекс. Баланс необхідний для розробки раціональних внутрішньорегіональних і міжрегіональних зв'язків, економічного обґрунтування розміщення окремих підприємств на території муніципального утворення. При розробці такого балансу зв'язок потреб і ресурсів досягається на підставі науково обґрунтованих регіональних норм. За допомогою балансу визначається потреба у ресурсах і товарах. Балансові розрахунки необхідні для визначення потреб у робочій силі різної класифікації.

Розробка територіального балансу дає змогу оцінити ступінь задоволення господарства муніципального утворення за рахунок власного виробництва, а також визначити можливі об'єми ввезення і вивозу продукції.

Балансові розрахунки дають змогу оцінити доцільність нового будівництва на території муніципального утворення якого-небудь господарського об'єкта і визначити його потужність. Балансові розрахунки на муніципальному рівні складаються щодо водних, лісових, земельних ресурсів для оцінки забезпеченості господарства даними видами ресурсів.

Важлива роль балансового методу при оцінці фінансового забезпечення муніципального утворення. При цьому найважливішою складовою частиною фінансового балансу є зведений розрахунок об'єму капіталовкладень для визначення основних напрямів соціально-економічного розвитку, його ефективності й пропорційності.

Широке застосування у державному управлінні знайшов метод системного аналізу. Зупинимося на цьому методі більш докладніше.

Саме комплексне застосування принципів, аспектів і методів системного підходу дозволить сформувати основоположні системи районної влади (економічну, агропромислову, фінансову, соціальну) з раціональним складом, структурою, функціями, здатної правильно і реально досягти цілі державної політики району з різних функціональних напрямів.

Системний аналіз – це усебічний аналіз, що використовує принцип етапності, починаючи від постановки мети, визначення завдань, формулювання наукової гіпотези, усебічного вивчення особливостей оптимального варіанта розміщення виробництва. При цьому критерієм оптимальності є ефективність, тобто найбільше задоволення потреб населення.

Системний аналіз – це метод, що розглядає зв'язки й цілісність складних систем. Управління на основі системного методу включає три етапи:

- 1) визначення сфери, області й масштабу діяльності суб'єкта управління;
- 2) здійснення безпосередньо системного аналізу;

3) розробка альтернативних варіантів вирішення певних проблем і вибір оптимального варіанта.

Особливо важливий системний аналіз при вирішенні управлінських завдань.

Дотепер на практиці застосовується вузькопрофільний, а не системний підхід до формування районної системи управління без конкретизації особливостей їх складу, структури, функцій і особливостей взаємодії між собою. Це ускладнює узгодження і ув'язку цілей, завдань, пріоритетів розвитку, перевитрату або цільове використання ресурсів, управління районом, веде до марної втрати сил, ресурсів, обману суспільства й до соціальної напруженості.

Реальна ж система цілей повинна підкреслювати, що районна адміністрація може зробити сама у сфері соціально-економічного розвитку, а де їй потрібна допомога від вищестоящих систем державного управління.

На сучасному етапі розвитку суспільства не лише учені, але і багато інженерів, технічних працівників, керівників виробництва, лікарів, педагогів, соціологів, економістів, політичних діячів прагнуть здійснювати свою роботу усвідомлено, системно [5, с. 148]. Для багатьох не потребує доказів доцільність застосування системного підходу до вирішення виникаючих на практиці проблем. Наприклад, у книзі по маркетингу наголошується «Якщо фірма не хоче розглядати все навколишнє середовище (контрольовані і неконтрольовані чинники) з позиції системного підходу, зростає вірогідність того, що організація втрапить відчуття перспективи і не досягне помітних результатів. Таким чином, застосовувати маркетинг – значить, реалізовувати системний підхід до управлінської діяльності з чітко поставленою метою, деталізованою сукупністю заходів, спрямованих на її досягнення, а також використовувати відповідний організаційно-технологічний механізм» [2, с. 68].

Вірогідність досягнення позитивних результатів практичної діяльності тим більша, чим вищі рівні її системності. Повсякденна практика вимагає, щоб наше мислення підпорядковувалося певній логіці, що забезпечує правильність пізнання і ефективність виробничої діяльності.

Системний підхід, будучи конкретно науковим методом діалектико-матеріалістичної методології, має загальнонаукове значення. Він базується на ряді принципів діалектики: взаємозв'язок і розвиток, залежність і незалежність, якісна відмінність окремого й цілого.

Наукове прогнозування наслідків економічних перетворень може бути здійснено лише на основі системного підходу. Економіст С. Леонов підкреслював: «Щоб прогнозувати розвиток економіки потрібен системний підхід. Економіка кожної країни – це велика система, в якій багато різних видів діяльності, а кожна з них щось виробляє – промислову продукцію, послуги, роботу, які споживають інші галузі. Кожна ланка, компонент системи може існувати лише тому, що

вона одержує щось від інших. Ми вивчаємо одну країну, беручи до розрахунку від шестисот-семисот галузей, у той час як японці доходять до двох тисяч» [4, с. 112].

Системний підхід, будучи базовим методом наукової методології, має загальнонаукове й практичне значення тому дасть змогу зменшити ризики помилок.

У регіональному управлінні широко використовуються статистичний метод (числення індексів, кореляційний аналіз). Усі наукові методи тісно доповнюють один одного. Крім того, у регіональному управлінні застосовуються й свої специфічні методи управління, що є сукупністю способів і засобів дії суб'єкта, що управляє, на об'єкт. Ці методи підрозділяються на організаційні, економічні і соціально-психологічні.

Організаційні методи управління є системою дій, спрямованих на організаційні відносини для досягнення конкретної мети. До них слід віднести організаційно-стабілізуючі, розпорядницькі й дисциплінарні методи дії.

Економічні методи управління є сукупністю способів дії шляхом створення певних економічних умов для виконання поставлених завдань. Їх можна здійснити за допомогою фінансово-цінових важелів, складання прогнозів, створення економічних стимулів, затвердження господарського розрахунку.

Соціально-психологічні методи управління є способами дії, заснованими на використанні соціально-психологічних чинників, до яких можна віднести риси характеру муніципального службовця, його здатності, темперамент тощо. Такі методологічні основи державного управління на місцевому рівні.

Маючи у своєму розпорядженні різні за масштабами, структурою, економічною значущістю об'єкти управління місцеве господарство використовує і різну методіку побудови з різним змістом цілей управління цими об'єктами. Це можна побачити на прикладі управління містом і адміністративним районом у різних територіальних одиницях України.

До основних напрямів, до яких варто прикласти зусилля державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону, на наш погляд, варто віднести: розвиток державного підприємництва у галузі; галузеве макропрограмування; розробка бюджетної політики з урахуванням державної підтримки промислового комплексу; кредитно-фінансове регулювання діяльності підприємств і організацій промисловості; застосування механізму стимулюючого оподаткування.

Зазначена спрямованість впливу державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону передбачає збереження відповідного співвідношення між ринком і державним втручанням. Принципом його дотримання, на нашу думку, може служити формулювання: конкуренція скрізь, де можливо, регулювання там, де необхідно.

Форми державного регулювання господарської діяльності на рівні регіону за своєю сутністю

спрямовані на створення економічної бази, яка стабільно розвивається, як основи реальної самостійності розвитку всіх регіонів, що передбачає створення умов для оптимального поєднання адміністративних і економічних методів регулювання господарської діяльності.

У сучасній теорії державного регулювання розрізняють адміністративні й економічні методи впливу на керовані об'єкти з метою досягнення поставленої мети. В окрему категорію можна виділити психологічні методи. Варто враховувати, що адміністративні методи, незважаючи на свою непривабливість, залишаються істотним елементом управління на всіх рівнях. Зокрема, з їх допомогою формуються нові організаційні структури для вирішення того або іншого завдання. Іншою особливістю є командний характер виконання, пов'язаний з ієрархічною побудовою адміністративних організаційно-управлінських структур.

Адміністративним органам управління притаманно багато недоліків, наприклад, громіздкість апарата, придушення ініціативи, суб'єктивізм у прийнятті рішень, бюрократизм тощо. Дані методи необхідно використовувати у розумних межах, поєднуючи їх з іншими методами.

Адміністративні методи не пов'язані зі створенням додаткового матеріального стимулу або небезпекою фінансового збитку. Вони базуються на силі державної влади і включають заходи заборони, дозволу і примусу. «Адміністративні важелі регулювання у розвинутих країнах з ринковою економікою – відзначає В. Безязичий – використовуються у незначних масштабах. Їх сфера дії в основному обмежується охороною навколишнього середовища і створенням мінімальних побутових умов для відносно слабо соціально-захисених верств населення» [1, с. 46].

До основних методів прямого адміністративного впливу можна віднести:

- визначення стратегічних цілей розвитку економіки і їх вираження у планах і цільових програмах;
- державна підтримка певних програм і контрактів;

- державні замовлення на постачання певних видів продукції, на виконання робіт і надання послуг;
- нормативні вимоги якості й сертифікації продукції;

- ліцензування і квотування зовнішньоекономічної діяльності;
- правові й адміністративні заборони й обмеження з випуску певних видів продукції, об'єднанню підприємств із метою захоплення ринку.

Поряд з адміністративними методами слід зазначити ще й інші неекономічні засоби регулювання – психологічні. У першу чергу, до них можна віднести урядові переконання (заклики виявляти стриманість у витратах, купувати більше вітчизняних і менше імпортованих товарів, активніше брати участь у житловому будівництві, купувати облигації державної цільової позики). Формування довгострокових цілей державної економічної політики також є засобом регулювання, оскільки вона впливає на прийняття економічних рішень господарських суб'єктів.

Економічні важелі державного регулювання підрозділяються на важелі грошово-кредитної і бюджетної політики. На сьогодні вони повинні бути різноплановими і включати найбільш ефективні інструменти. Сукупність державних заходів у галузі грошового обігу і кредиту одержала назву грошово-кредитної політики. Її головна мета полягає у регулюванні економічної ситуації шляхом впливу на стан кредиту і грошового обігу, у тому числі для активної боротьби з інфляцією.

Висновки. Таким чином, в останні роки, з переходом на ринкову економіку й порушенням питання про роль держави у регулюванні економічних процесів у цій системі, активно стали обговорювати питання про неприйнятність використання деяких методів, зокрема адміністративних. На наш погляд, така точка зору не має під собою ні теоретичних, ні практичних основ. А, навпаки, світовий розвиток засвідчив, що при «здійсненні політики державного регулювання економіки необхідно використовувати не лише економічні, але й адміністративні методи». Вони повинні мати оптимальне поєднання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Без'язичий В. Формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону / В. Без'язичий, В. Мамонова // Актуальні проблеми державного управління. – К. : УАДУ, 2000. – №1(6). – С. 45–49.
2. Заблодська І. В. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону за допомогою поліструктурного показника / І. В. Заблодська, О. М. Шаповалов // Держава та регіони. Серія : Економіка і підприємництво. – 2009. – № 4. – С. 67–72.
3. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України: [монографія] / О. Б. Коротич. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – 220 с.
4. Леонов С. Н. Региональная экономическая политика в переходной экономике / С. Н. Леонов. – Одесса : Кросс, 2001. – 216 с.
5. Нечай А. Державне регулювання фінансово-економічної кризи: можливо чи необхідно? / А. Нечай // Право України. – 2009. – № 6. – С. 147–153.
6. Онищенко В. Методика оцінки експортного потенціалу підприємства та визначення регіональних напрямків його максимізації / В. Онищенко, П. Стичіши, М. Стадник // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2004. – № 1. – С. 14–21.

Рецензенти: Письмаченко Л. М. – д.н.держ.упр.;
Кальниш Ю. Г. – д.держ.упр.